

پوشش زن در گستره تاریخ

محمدضیاء حسینی*

چکیده

در عصر که فرهنگ ابتذال، ارزش های انسانی را نشانه می گیرد و جریان هایی به نام دفاع از حقوق زنان با مقاصد و اغراض شخصی، با زیرسؤال بردن حجاب، این حق اجتماعی و تکلیف الهی زن، زمینه ای گسترش فرهنگ بی حجابی را فراهم می کنند. پژوهش حاضر با این پرسش آغاز شده است: حجاب چیست؟ آیا تنها از قوانین و مقررات دین اسلام است؟

برای پاسخ یابی به این پرسشها، ابتدا مفاهیم کلی حجاب در لغت، اصطلاح، موارد استعمال آن در آیات، روایات و اشعار شاعران به بررسی گرفته شده است، سپس سیر تاریخی آن از آغاز خلقت بشر و انسانهای مادون تاریخ دنبال شده و حکم آن در ادیان الهی از کتاب های تورات و انجیل، آورده شده است، در ادامه وجود حجاب در تمدن های گذشته چون روم، یونان، ایران و هند قبل از اسلام، به بررسی گرفته شده است.

در پایان تحقیق به این جمع بندی رسیده است که حجاب از قوانین و مقررات خاص دین اسلام نمی باشد، بلکه قبل از اسلام نیز در ادیان و تمدن های گذشته به نحو شدیدتر وجود داشته است، دین اسلام تنها یک چوکات خاص برای آن تعریف کرده است.

کلید واژه ها: حجاب، فقها، تمدن های گذشته، جاهلیت، اسلام.

---

* ماستر فقه و معارف اسلامی، آمریت فرهنگی_ تربیتی پوهنتون خاتم النبیین (ص)

مقدمه

وضع قوانین (الهی یا غیرالهی) برای ایجاد نظم، جلوگیری از مفاسد و برابری اجتماعی است، تمام کسانی که زیر چتر این مقررات زندگی می کنند، ملزم به رعایت آن می باشند، یکی از این مقررات، مسأله پوشش و حضور زنان در اجتماع است، نگاه اجمالی به گذشته های دور سرگذشت زنان، نشان از قدامت کهن تاریخی در جوامع و تمدن های باستان داشته است. تنها در ادیان و تمدن های گذشته تفاوت هایی وجود داشته است، برخی از ادیان نسبت آن احکام شدیدتر نسبت به برخی دیگر داشته است.

دین اسلام با نگاه جامع تر نسبت به پوشش و حضور زنان در اجتماع، مقررات و احکام خاص را ایجاد کرده است و هدف از آن در آموزه های دینی احترام به زنان بیان شده است.

محور اول: مفاهیم و کلیات

برای بیان مفهوم حجاب معانی حجاب در لغت، اصطلاح و موارد استعمال آن در آیات و روایات به بررسی گرفته شده است.

حجاب در لغت

برای روشن شدن معنی لغوی حجاب ابتداء سراغ کهن ترین متون لغت رفته و سپس کتابهای لغت نگاران معاصر را به بررسی می گیریم:

در کتاب لسان العرب آمده است: «الحجاب: الستروامرأة محجوبة: قد سترت بستر» (ابن منظور: ۱، ۲۹۸) حجاب به معنای ستر و پرده آمده است؛ وامرأة محجوبة یعنی زن که پوشیده شده باشد به واسطه پوششی. جوهری نیز در معنای حجاب می نویسد: «الحجاب الستر» (جوهری، ۱: ۱۰۷)، حجاب یعنی ستر و پرده. در کتاب اقرب الموارد آمده: «حجبه حجبا حجبا ستره» (شرتونی: ۱، ۱۶۳)، ماده حجب به معنای ستر و پرده است.

در کتاب العین آمده است: «کل شیء منع شیاً من الشئ فقد حجبه حجبا والحجاب اسم ما حجبت به شیء عن الشئ» (فراهیدی: ۳، ۸۶)، هر چیزی که مانع از چیزی دیگر شود حجاب است؛ حجاب اسم آن چیز است که بواسطه آن یک شیء از یک شیء دیگر پنهان شود. در کتاب تاج العروس آمده است: «حجبه یحجبه حجبا وحجبا ای ستره» (زبیدی حنیفی: ۱، ۴۰۴)، ماده حجاب به معنی ستر و پرده آمده است. برخی گفته اند: «حجاب هم بمعنای پوشیدن است هم به معنای پرده و حاجب؛ بیشتر استعمالش به معنی پرده است.» (دهخدا: ۵، ۷۶۴۰) در دانشنامه قرآن آمده است: «معنای مصدری این واژه (پنهان کردن) و (منع از وارد شدن) است و معنای اسمی آن (پرده) است.» (خرمشاهی: ۱، ۸۹۶)

در کتاب معارف و معاریف آمده است: «حجاب: پوشش، سترو عفاف.» (دشتی: ۴، ۳۷۸) از بررسی

کتابهای لغت این نتیجه ثابت می شود که حجاب بمعنای ستروپرده است.

حجاب در اصطلاح فقها

در عصر حاضر اصطلاح فقها از حجاب اختصاص به پوشش مخصوص زن پیدا کرده است اما در گذشته ها بجای کلمه حجاب از کلمه ستر برای پوشش زنان استفاده کرده اند.

استعمال کلمه حجاب در مورد پوشش زن یک اصطلاح نسبتاً جدید است و در قدیم مخصوصاً در اصطلاح فقها کلمه ستر که به معنای پوشش است به کار رفته است و فقها در کتابهای صلاة و نکاح

که متعرض این مطلب شده اند کلمه ستر را بکار برده اند نه حجاب را. (مطهری: ۷۹)

برای روشن شدن این موضوع به چند دیدگاه اشاره می شود:

۱. شیخ طوسی در کتاب المبسوط می نویسد: «یجب علیها ستر رأسها وبدنها من قرنھا الی قدمھا ولا یجب علیها ستر الوجه والکفین والقدمین»، بر زنان واجب است پوشش سر، بدن، و پوشش صورت و دو دست و دو قدم بر آنها واجب نیست. (طوسی: ۱، ۸۷)

۲. در کتاب عروة الوثقی آمده است: «یجب ستر المرأة تمام بدنھا عمّن عدلزوج والمحارم الا وجه والکفین مع عدم التلذذ والریبه واما معهما فیجب الستر»، پوشش تمام بدن زن از غیر شوهر و محارم واجب است؛ مگر چهره و دستها البته در صورت عدم لذت و ریبه؛ اما با وجود این دو حالت پوشش چهره و دستها نیز بر زنان واجب است. (یزدی، ۱: ۵۵۰)

۳. در کتاب غنیة النزوع آمده است: «والعورة الواجب سترھا من الرجال القبل والدبر ومن النساء جمیع ابدانھن»، عورت که پوشش آن واجب است در مردان شرمگاه و در زنان تمام بدن آنها می باشد. (حلبی: ۱، ۶۵)

۴. ابن ادریس در کتاب سرائر می نویسد: «یجب علیها ستر رأسها وبدنها من قرنھا الی قدمھا ولا یجب علیها ستر الوجه والکفین والقدمین»، واجب است پوشش تمام بدن زنان مگر صورت و دستها و قدمها. (حلی: ۱، ۲۵۹)

۵. در کتاب جامع المقاصد آمده است: «بدن المرأة کله عورة یجب علیها ستره»، تمام بدن زن حکم عورت را دارد و برزنها پوشش آن واجب است. (کرکی: ۲، ۹۶)

۶. در کتاب ریاض المسائل آمده است: «جمیع جسدها عورة عدلوجه والکفین وجب علیها سترھا لاجماع علماء»، تمام پیکره ای زن حکم عورت را دارد، واجب است بر آنها که بپوشانند و دلیل این حکم اجماع علماء می باشد. (طباطبائی: ۳، ۲۳۳)

۷. علامه حلی در قواعد الاحکام می نویسد: «بدن المرأة کلھا عورة یجب علیها ستره»، تمام بدن زنها حکم عورة را دارد بر آنها پوشش آن واجب است. (علامه حلی: ۱، ۲۵۷)

۸. در کتاب مستند الشیعه آمده است: «یجب علی المرأه ستر جمیع جسدها عدلوجه والکفین والقدمین» (نراقی: ۴، ۲۴۲)، واجب است بر زنها پوشش تمام بدنشان غیر از صورت و دو دست و دو قدم.

اصطلاح معاصر حجاب

برخی از دانشمندان می گویند پوشش زن در اسلام یعنی زن در معاشرت خود با مردان بدن خود را بپوشاند و به جلوه گری و خود نمائی نپردازد آیات مربوطه این معنا را ذکر می کند و فتوای فقها نیز مؤید این مطلب است. «مطهری، پیشین»

ابوالفضل حاذقی می گوید: «مقصود از حجاب زن، این است که زنان به جز صورت و دو دست اعضای بدن و مواضع زینت و زیور خود را در برابر مردان بیگانه بپوشاند تا بدین وسیله به حفظ عفت و شرافت خود موفق شوند.» (جعفریان: ۱، ۶۴۳)

قوام الدین و شنوی می نویسد: «کلمه حجاب در اصطلاح فقها به معنای پوشش تمام بدن زن بوسیله چادر و نقاب بسیار شایع است و این اصطلاح از معنای لغوی ریشه می گیرد و از آن جهت که پرده سبب پوشیدن هر چیز است که پشت آن قرار گیرد، زیبایی های زن هم بوسیله نقاب و چادر مستور می گردد و پشت آن واقع می شود و فقها از آن جهت کلمه حجاب را در پوشش کامل زن بکار برده اند؛ نه از آن جهت که زن همیشه پشت پرده و در خانه محبوس و زندانی باشد؛ بلکه اسلام پوشش را برای زنان مقرر کرده که هنگام بیرون آمدن از خانه پشت پرده حجاب و نقاب قرار گیرند؛ تا زیور آنان در برابر دیدگان اجانب قرار نگیرد.» (و شنوی: ۱۴۲)

محمد مصطفی مختار در مقاله «حجاب در نگاه نو» در اصطلاح حجاب می گوید: حجاب چیزی است که زن را وادار می کند تا قسمتهای را که تحریک کننده غرایز مرد است خواه در جسم باشد و یا در رفتار و صدا و گفتار بی پوشاند؛ حجاب همان زیور است که زن به خود می گیرد تا مانع از تحریک غرایز مردان شود؛ به تعبیر دیگر حجاب خواسته فطری است در درون زن برای پوشاندن مظاهر زنانگی. (مختار، ش: ۲۵، ۱۸۶)

در کتاب معارف و معاریف آمده است: «پوشیدن زن خویشتن را از مرد نامحرم از دستورات اکیده مقدس اسلام و از ضروریات و بدیهیات این دین است.» (دشتی: ۴، ۳۷۸)

در یک جمع بندی کلی از کلمات علمای معاصر که تعبیر کلمه حجاب دارند و فقهای متقدم که از کلمه ستر استفاده کرده اند به این نتیجه می رسیم که حجاب پوشش خاص برای زنان است؛ که در مقابل افراد نامحرم، ایجاد می کنند و دارای این ویژگی ها می باشد:

۱. جنبه مادی و بیرونی داشته باشد؛ این ویژگی با پوشش کامل بدن زن صدق می کند.
۲. جنبه معنوی و درونی داشته باشد؛ این ویژگی موارد زیر را شامل می شود:

۲-۱. گفتار زنان؛ چنانکه خداوند می فرماید: «فلاتخضعن بالقول فیطمع الذی فی قلبه مرض» (احزاب/ ۳۲)، پس با ناز سخن نگوئید تا مبادا آن که در دلش بیماری است طمع ورزد.

۲-۲. کردار زنان؛ چنانکه در قرآن می خوانیم «لا تبرجن تبرج الجاهلیة الاولى» (احزاب/ ۳۳)، همانند زینت نمائی روزگار جاهلیت، زینت نمائی نکنند.

۲-۳. رفتار زنان؛ چنانکه خداوند می فرماید: «ولا یضربن بارجلهن لیعلم ما یخفین من زینتهن» (نور/ ۳۱)، و چنان پای نکوبند تا این که زینت های مخفی شان دانسته شود.

پس اصطلاح حجاب، از دیدگاه فقها پوشش کامل زنان است، با رعایت موارد که بیان شد.

کلمه حجاب در قرآن

خداوند در داستان سلیمان غروب خورشید را این گونه توصیف می کند: «حتی توارت بالحجاب» (ص/ ۳۳)، تا آن وقت که خورشید در پشت پرده مخفی شد.

درباره زنان پیامبر (ص) می فرماید: «واذا سئلتموهن متاعا فاسئلهن من وراء حجاب» (احزاب/ ۵۴)، هرگاه از زنان پیامبر (ص) متاعی خواستید از پشت پرده بخواهید.

خداوند درباره مشرکین که به پیامبر (ص) ایمان نمی آورند از قول آنها می گوید: «ومن بیننا و بینکم حجاب فاعمل اتنا عاملون» (فصلت/ ۵)، در میان ما و تو پرده وجود دارد پس تو به دنبال عمل خود باش و ما هم برای خود عمل می کنیم.

عده ای از یهودیان خدمت پیامبر (ص) آمدند گفتند چرا با خداوند سخن نمی گوئی و به او نگاه نمی کنی اگر پیامبر هستی مثل موسی باش که با خداوند سخن می گفت تا ما به شما ایمان بیاوریم آیه نازل شد: «وماکان لبشر أن ینکلمه الله إلا وحیا او من وراء حجاب» (شوری/ ۵۱)، شایسته هیچ انسان نمی باشد که با خداوند سخن بگوید مگر از راه وحی یا از پشت پرده.

خداوند درباره پیامبر (ص) می فرماید: «اذا قرأت القرآن جعلنا بینک و بین الذین لایؤمنون بالآخرة حجابا مستورا» (اسراء/ ۴۵)، هنگامی که قرآن می خوانی میان تو و آنها که به آخرت ایمان نمی آورند پرده نا پیدائی قرار می دهیم.

در سوره مریم می فرماید: «فأتخذت من دونهم حجابا» (مریم/ ۱۷)، میان خود و آنها پرده افگند تا خلوتگاهش از هر نظر برای عبادت آماده باشد. در تفسیر التبیان حجاب را در این آیه به دیوار تفسیر کرده است. (طوسی: ۷، ۱۰۲) در سوره اعراف می فرماید: «وبینهما حجاب»، میان آن دو حایل است.

خلاصه واژه حجاب هفت بار در قرآن کریم آمده است و معنای آن در این هفت مورد چیزی است که از هر جهت مانع دیدن چیزی دیگر شود.

حجاب در روایات

کلمه حجاب در روایات نیز به معنای حایل و پرده استعمال شده است که به چند نمونه ای آن اشاره می شود:

ابن اثیر در معنای روایت «حین توارت بالحجاب» می نویسد: «الحجاب هاهنا الافق یرید حین غابت الشمس فی الافق واسترت به» (النهایه: ۱، ۲۴۰) حجاب را به معنای افق گرفته است که مانع از دیدن خورشید می شود.

در روایت ابن مسعود «من اطلع الحجاب واقع ما ورائه» می نویسد: «وراء الحجاب هو الستر» (پیشین) در این روایت نیز حجاب را به معنای پرده گرفته است.

امام علی (ع) می فرماید: «بینکم و بین الموعظ حجاب من الغرّة» (نهج البلاغه ح ۲۸۲)، میان شما و پند پذیری پرده از غرور وجود دارد.

و نیز در نامه به مالک اشتر می نویسد: «فلا تطولن احتجابک عن رعیتک» (پیشین نامه ۵۳)، در میان مردم باش کمتر خود را در اندرون خانه پنهان کن صاحب و دربان تو را از مردم جدا کند خود را همیشه در معرض دید مردم قرار بده.

پس حجاب در روایات نیز به معنای ستر و پرده و حایل که مانع از دیدن شود استعمال شده است.

حجاب در ادبیات فارسی

کلمه حجاب در ادبیات فارسی نیز به معنای لغوی آن استعمال شده است، که به عنوان مثال به چند نمونه آن اشاره می شود:

ابوسعید ابوالخیر

رخسار تویی نقاب دیدن نتوان

دیدار تویی حجاب دیدن نتوان

بگشود نگار من نقاب از طرفی

برداشت سفیده دم حجاب از طرفی

می دان که وجود تو حجاب ره تست

با خود منشین که هر زمان خسته شوی

امیر خسرو دهلوی

چون زمین رفته حجاب خیال

بی حجبش جلوه نمود آن جمال

اوحدی مراغه‌ی

ماهروی که زما پرده همی کرد حجاب

پرده از روی برانداخت که: بارست امشب

از ظلمت واز نور درین تنگنای غم

بس پرده و حجاب که در پیش جسم ماست

سنائی عزنوی

هر لحظه یکی عیسی از پرده بیرون آری

مریم کده‌ها داری گویی به حجاب اندر

حافظ شیرازی

می خور که صد گناه زاغیاری در حجاب

بهتر ز طاعتی که به روی وریا کنند

حجاب راه توئی حافظ، از میان بر خیز

خوشا کسی در این راه بی حجاب رود

حجاب چهره جان می شود غبار تتم

خوشادمی که از آن چهره پرده برفکنم

خواجوی کرمانی

پرده بر رخ می کشی و زما نمی داری حجاب

خستگان را می کشی وز کس نمی باشد حیات

در حقیقت کفر و ایمان جز حجاب راه نیست

عاشقی را پیشه کن وز کفر و ایمان در گذر

سعدی شیرازی

هفتاد زلف از نظر خلق در حجاب

بهتر ز طاعتی که به روی وریا کنیم

سعدی حجاب نیست تو آینه پاک دار

زنگار خورده چون بنماید جمال دوست

از این مجموعه اشعار که به عنوان نمونه از بعضی از بزرگان شعر و ادب فارسی آورده شد، معلوم می شود که حجاب در همان معنای لغوی خود یعنی ستر، پرده و حایل، استعمال شده است.

محور دوم: گستره تاریخی حجاب

در گستره تاریخی حجاب، سیر تاریخی حجاب بررسی شده و حکم آن از کتاب های مقدس تورات، انجیل و قرآن آورده و در ادامه وجود آن در تمدن های گذشته چون روم یونان و ایران و هند به بررسی گرفته شده است، این تحقیق در قالب حجاب در ادیان الهی و غیر الهی دنبال شده است.

حجاب در ادیان الهی

مسأله حجاب و پوشش به عنوان یک اصل مهم در زندگی انسانها سابقه طولانی داشته و قدامت آن به آغاز خلقت بشر بر می گردد؛ وقتی که حضرت آدم و حوا از درخت ممنوعه استفاده کردند اقدامهای شان نمایان شد؛ فوراً دنبال ساتر از برگ درختان می گشتند تا خود را بپوشانند.

قرآن کریم خداوند این داستان را چنین بیان می کند: «لماذاقا الشجرة بدت لهما سواتهما وطفقا یخصفان علیهما من ورق الجنة (اعراف/۲۲)، آنگاه که حضرت آدم و حوا از درخت ممنوعه چشیدند پوشش خود را از دست داده به سرعت با برگ درختان بهشتی خود را پوشانند. این عمل حضرت آدم و حوا، بدون هیچ ناظر بیگانه و سرعت در پوشش بوسیله برگ درختان، بدون هیچ فرمان از جانب خداوند، و یا تذکر کسی دیگر، بیانگر فطری بودن پوشش در انسانها است.

در کتاب حجاب در اسلام بعد از نقل این که حجاب زن یک امر فطری است آمده است: این داستان می رساند؛ پیش از اسلام حجاب و نقاب بوده و بشر در بدو خلقت قبل از آنکه شرایع آسمانی گوشزد وی گردد، می بینیم انسان نخستین مأمور به پوشش خود می گردد. (وشوی، پیشین: ۶۱)

حجاب در عصر ابراهیم خلیل

در عصر حضرت ابراهیم خلیل حجاب برای زنان رایج بوده است؛ چون تورات از قول ابی ملک جرار پادشاه فلسطین؛ در خطاب به سارا زن حضرت ابراهیم گفته است: به ابراهیم هزار مثقال نقره دادم تا برای تو و همراہانت پرده چشم بگیرد. (تورات، آیه ۶، فصل ۲۰، سفر تکوین)

فرانکس، مفسر امریکائی تورات در تفسیر این آیه می گوید: ابی ملک پول زیاد به ابراهیم شوهر سارا داد؛ تا این که برای سارا نقاب بخرد که به صورت خود ببندد و جمال خود را که محل خوف ابراهیم بود، از سکنه آن مملکت بپوشاند و هر جا می رود با نقاب باشد. (جیلانی: ۱۱۵)

اما در پاسخ به این پرسش که چرا سارا نقاب نداشت؛ باید نوشت علت نقاب نداشتن سارا این بود که حضرت ابراهیم خلیل را، نمرود دوم با وضع ناخوش از با بل بیرون کرد و آن حضرت نتوانست نقاب و لباس درست برای همسرش سارا تهیه کند. (پیشین، ۱۱۶)

آنچه مسلم است وجود حجاب در عصر حضرت ابراهیم است؛ ابی ملک پادشاه فلسطین، بت پرست بود؛ اما برای نقاب سارا زن ابراهیم پول داد، تا نقاب بخرد و روی خود را از بت پرستان و غیر بت پرستان پبوشاند تا نامحرمان روی او را نبینند.

حجاب در عصر حضرت موسی

ویل دورانت درباره پوشش زنان در قوم یهود می نویسد: در قرون وسطی یهودیان زنان خود را با البسه فاخر می آراستند، لکن به آنها اجازه نمی دادند که سر برهنه به میان مردم روند، نبوشاندن موی سر خلافی بود که مرتکب را مستوجب طلاق می ساخت و از تعالیم شرعی این بود که مردی یهودی نباید در حضور زنی که موی سرش هویدا است دست دعا به درگاه خدا بردارد. (ویل دورانت: ۴، ۴۶۱) اگر زنی به نقض قانون یهود می پرداخت، چنانچه بی آنکه چیزی برسر داشته باشد به میان مردم می رفت و یا با هر سخنی بامردان درد دل می کرد و یا صدایش آنقدر بلند بود که چون در خانه خود تکلم کند همسایگان می توانستند سخنان او را بشنوند در آن صورت مرد حق داشت بدون مهریه او را طلاق دهد. (پیشین)

داستان حضرت موسی

خداوند داستان حضرت موسی را وقتی که از شهر مصر به سوی مدین از دست فرعونیان فرار می کند چنین بیان می کند موسی وقتی که در چاه مدین می رسد برای آب دادن گوسفندان با دختران شعیب پیامبر کمک می کند؛ بعد از این که حضرت شعیب داستان را با خبر می شود، یکی از آن دختران را می فرستد تا مزد آب دادن گوسفندان را به او بدهد «فجائته احداهما تمشی علی استحياء» (قصص/۲۳)، یکی از آن دختران آمد در حالیکه با حیا راه می رفت.

در تفسیر این آیه آمده است «حیا وعفت از راه رفتن آنها مشهود بود» (طباطبائی: ۱۶، ۲۶) موسی با آن دختر وقتی که به طرف خانه شعیب می آمدند، آن دختر برای راهنمایی پیش از موسی حرکت می کرد و حضرت موسی دنبالش راه می رفت، باد برلباس آن دختر می وزید ممکن بود لباس آن دختر را کنار زند، حیا وعفت موسی چنین اجازه را نداد؛ به آن دختر گفت من از شما جلوتر حرکت می کنم، در دو راهیها مرا راهنمایی کنید. (رازی: ۸، ۴۵۰) این داستان تاریخ پوشش زنان را در عصر حضرت موسی بیان می کند.

حجاب در عصر حضرت عیسی

در کتاب انجیل راجع به مسأله حجاب در آن عصر و زمان تأکید زیاد شده است و در رساله اول پولس رسول به قرن تباران در این مورد آمده است:

می خواهم که شما بدانید، سر هر مرد مسیح است و سر مسیح خدا است، هر مرد که سر پوشیده

دعا یا موعظه کند، سرخود را رسوا می کند؛ اما هر زنی که سر برهنه دعا یا موعظه کند، سرخود را رسوا می سازد؛ زیرا این چنان است که تراشیده شود، چون اگر زن نمی پوشد، موی را نیز ببرد و اگر زن را موی بریدن و یا تراشیدن قبیح است، باید بپوشد؛ زیرا که مرد نباید سرخود را بپوشد؛ چون که او صورت و جلال خداست؛ اما زن جلال مرد است زیرا که مرد از زن نیست بلکه زن از مرد است و نیز مرد به جهت زن آفریده نشده است، بلکه زن برای مرد؛ از این جهت زن باید عزتی بر سر داشته باشد به سبب فرشتگان لیکن زن از مرد جدا نیست و مرد هم جدا از زن نیست در خداوند؛ در دل خود انصاف دهید آیا شایسته است که زن ناپوشیده نزد خدا دعا کند آیا خود طبیعت شما را نمی آموزد که اگر مرد موی دراز دارد او را عارمی باشد، اگر زن موی دراز دارد او را فخر است زیرا که موی به جهت پرده به او داده شده است و اگر کسی ستیزه گر باشد ما و کلیساهای خدا را چنین عادت نمیست. (رساله اول پولس، باب ۱۱، آیه ۳-۱۷)

شمایس یونس مفسر انجیل درذیل آیه سوم می گوید: از این کلمات معلوم می شود که زنها درقرنتمس می خواستند با مرد ها برابری کنند و مکشوف و آزاد باشند از این جهت از قانون ادب مسلم در نزد یونانیان و شرقیان خارج شده، بی چادر و روبند به کلیسا می آمدند و نماز و موعظه می کردند، درمیان جماعت این هردو خلاف است و پولس ازهر دوی این ها نهی کرده است درباب چهارده نیز توجه به این قانون کرده است: رئیس و بزرگ هر مؤمن مسیح است باید سرمضبوط باشد برای مسیح، رئیس و بزرگ هر زن شوهر او است باید زن محفوظ باشد برای شوهر سر و صورت خود را مکشوف ننماید مگر برای شوهر. (جیلانی، پیشین: ۱۲۰)

مراجع بزرگ مسیحی درباره حجاب می گویند: زن باید کاملا درحجاب و پوشیده باشد، مگر اینکه درخانه خود باشد، زیرا فقط لباسی که او را می پوشاند می تواند از خیره شدن چشمها به سوی او مانع گردد، زن نباید صورت خود را عریان ارایه دهد تا دیگری را با نگاه کردن به صورتش وادار به گناه نماید. (الهی: ۵۳) برای زن مؤمن عیسوی در نظر خداوند پسندیده نیست که به زیور آراسته گردد؛ حتی زیبایی طبیعی آن باید با اختفا ازبین برده شود؛ زیرا برای بینندگان خطرناک است. (پیشین)

بررسی سیرتاریخی حجاب درادیان الهی و کتابهای مقدس تورات و انجیل بر وجود شدید تر و سختتر حجاب در آن عصر و زمان حکایت می کند.

حجاب در دین اسلام

نگاه اسلام به زن همراه با حرمت و کرامت است، اسلام در بدو پیدایش، زنان را از اسارت فرهنگ جاهلی نجات داد و شخصیت انسانی از دست رفته آنان را در فرهنگ جاهلی مرد سالار احیاء کرد. اگر چه در دوران مدرن نیز اندیشه های فمینیستی مدافع حقوق زنان تلاش زیادی جهت رفع تبعیض

از این قشر کرده اند، اما در این راه دچار افراط شده اند، یکی از مسایلی که امروز بیشتر نسبت به زنان مطرح می شود مسأله پوشش زن است که برخی این موضوع را از قوانین و مقررات دین اسلام می دانند، پیشینه حجاب به آغاز خلقت بشر بر می گردد، تمدن های گذشته نیز نشان می دهد که حجاب قدامت به درازای تاریخ دارد و از قوانین خاص اسلام نیست، بلکه اسلام آمده است چوکات مشخص از آن ارائه داده است، در آیات ۳۱ و ۶۱ سوره نور، ۵۳، ۳۳ و ۵۹ احزاب، موضوع حجاب به روشنی بیان شده است.

پس در دین اسلام مسأله حجاب مثل سایر ادیان از اهمیت خاص برخوردار می باشد و بر وجود آن مهر صحنه نهاده است، در تفسیر راهنما آمده است: «نوع حجاب و پوشش پیش از فرمان به رعایت کامل حجاب برای زنان وجود داشته است در جمله «یدنین علیهن من جلابیهن» شناخته بودن جلاباب و اضافه آن به ضمیر هن اشعار به وجود آن می باشد.» (رفسنجانی: ۱۴، ۵۵۶)

حجاب در غیر ادیان الهی

تاریخ اولیه حجاب و پوشش زنان را می توان به آغاز خلقت بشر نسبت داد و در این سیر تاریخی مسأله حجاب و پوشش در مذاهب و ادیان که اعتقاد به خداوند نداشته اند، بررسی شده است؛ لذا این بحث را با عنوان حجاب و پوشش در غیر ادیان و مذاهب الهی دنبال می کنیم.

حجاب وانسانهای مادون تاریخ

بامطالعه تاریخ انسانهای اولیه که پابند به هیچ دین و مذهب نبوده اند، بازپوشش زنان بچشم می خورد؛ آثار بجا مانده از انسانهای مادون تاریخ این گفته را تأیید می کند که به چند نمونه آن اشاره می شود: ا- نقش برجسته ای که در تل المعارنه «در اسیوط مصر» موجود است این نقش مربوط به چهارده قرن قبل از میلاد است تصویر ملکه «نفرتیتی» و دخترش را نشان می دهد که هر دو پوشش به تن دارند. (پیام یونسکو: ۱۳۶۹، ۳۲)

ب- تصویرازیک نقاش مصری که با توجه به اهرام سه گانه مصر قدمت آن به سه هزار سال قبل از میلاد می رسد این تصویر دختران و پسران مصری را نشان می دهد که دختران تمام بدن را پوشانیده اند و پسران نیمه پائین بدن را (لوئیس: ۴۱۳)

ج- نقش معبد های کار ناسوس موزیم برتانيا و کتیبه معبد زئوس موزه برلین مجسمه کاوانانس موزیم ناپل (ویل دورانت، پیشن: ۶) در هر کدام از این موزیم ها مجسمه های است که قدمت آن به سه هزار سال قبل از میلاد می رسد چند زن باپوشش کامل به چشم می خورد.

حجاب در عصر جاهلیت

در کتاب عقدالفرید تاریخ حجاب و پوشش زنان در عصر جاهلیت را چنین بیان کرده است: حادثه فجار دوم بین قریش و هوازن واقع شد؛ منشاء آشوب این بود که گروهی از جوانان قریش در بازار عکاظ کنار زنی از قبیله بنی عامر نشسته بودند؛ جوان از بنی کنانه دور آن زن می چرخید درحالیکه آن زن روپوش به چهره و پیراهن بلند برتن داشت؛ جوانان از طرز لباس پوشیدن آن زن تعجب کرده بودند؛ از او تقاضا کردند که نقاب از چهره بردارد؛ اما آن زن از کنار زدن پوشش خود داری کرد؛ یکی از جوانان پیراهن آن زن را از پشت سرش به وسیله خاری به پشتش بست و آن زن متوجه نشد؛ وقتی که از جایش بلند شد پشت آن زن دیده شد؛ جوانان که جمع بودند خنده کنان گفتند او ما را از نگاه کردن به صورتش منع می کرد ما حالا پشت او را دیدیم؛ آن زن فریاد زد آل عامر در نتیجه جنگ که باخون ریزی همراه بود واقع شد. (سبحانی: ۱، ۱۵۰) این واقعه سی سال قبل از ظهور اسلام، اتفاق افتاد؛ درحالیکه آن زن دارای نقاب و پوشش کامل بود.

حجاب در ادبیات عصر جاهلیت

آثار وجود حجاب را در برخی اشعار عرب جاهلی قبل از اسلام در قرن ششم در شبه جزیره عربستان پس از میلاد می توان یافت.

برخی از این اشعار آرزویی است برای از میان رفتن حجاب و دیدن زیبایی نهفته در پس آن: هنگامی که قدم بر می دارد از خود عطر خوش عنبر و زعفران می پراکند، ای کاش می گذاشت آن ردا از سرش پایین افتد تا زیباییش نمایان شود.

برخی اشعار دیگر نیز بر نمایان کردن گریبان و چشم ها تأکید دارد که خود نشان دهنده پوشیده نگاه داشتن این دو بخش، از انظار عموم است:

اگر سر بچرخاند گریبان چاک دهد، تو را آن گلوگاه سفید و لطیف که به گردن زیبای آهوی وحشی می ماند، اسیر خواهد کرد و آن چشمان درخشانده که اشک بر گرد آن حلقه زده بر زیباییش دو چندان خواهد افزود. با قطع نظر از معنای عاشقانه این اشعار، شاهد خوب و گویا برای وجود حجاب در قرن ششم میلادی است.

حجاب در روم باستان

رومی ها در عصر شوکت و قدرت خود به صورت کامل به حفظ قانون حجاب اهمیت قابل بودند. برحسب قول مورخین که از مستندات معتبره نقل کرده اند ملل بزرگ دنیا که در آن عصر در میان آنها بود احتیاج به قانون حجاب در شرافت و سعادت جامعه احساس نموده و اهتمام به آن داشتند و به این وسیله از فساد اخلاقی و اختلال نظام اجتماعی ایمن بودند غیرت و تعالی و شرف نصیب آنان بود

از حوادث تاریخ واضح می‌گردد از عوامل قوی زوال یک ملت از صفحه عالم، فساد و انحطاط اخلاقی آن ملت است و یکی از مهم‌ترین اسباب فساد به طوری که ثابت شده است رفع حجاب است؛ این تعالی و تکامل تا وقتی بود که عوامل فساد این جامعه را مریض نکرده بود و زن‌های رومی در پس پرده حجاب وعفت و حیا بودند. (جیلانی: ۱۰۸)

دوره انحطاط رومیان وقتی شروع شد که مردها زن‌ها را از پس پرده حجاب و حیا خارج کردند و مجالس لهو و لعب و فسق و طرب مهیا نمودند آنها را به عنوان وسیله لذت‌های شهویه خود حاضر نمودند میل و معاشرت زمامداران با زنان به حد جنون رسید حاضر بودند در جلب رضایت معشوقه‌های خود مال و شرف رومیان را قربانی کنند این حب به زن‌ها اختیار را از مردان سلب نمود و زنان در دایره سیاست قدم گذاشتند و در عزل و نصب و تعیین رجال مملکت صاحب رای شدند. (پیشین)

حجاب در یونان باستان

در دایره المعارف لاروس آمده است: زنان یونانی در دوره‌های گذشته صورت و اندام‌شان را تاروی پا می‌پوشانیدند؛ این حجاب که شفاف و بسیار زیبا بود در جزیره کرس یا امرجوس و دیگر جزایر ساخته می‌شد سخن در مورد حجاب در لابلای کلمات قدیمی‌ترین مؤلفان یونانی به چشم می‌خورد حتی بنیولوب همسر پادشاه عولس فرمان‌روائی جزیره ایتاک با حجاب بوده است؛ زنان شهر تیب دارای حجاب خاص بودند بدین صورت که حتی صورتشان را نیز پارچه می‌پوشانیدند این پارچه‌ها دارای دو منفذ بود که جلو چشمان قرار می‌گرفت تا بتوانند ببینند نقش‌های که بر جا مانده است حکایت می‌کند که زنان سر را می‌پوشانیدند ولی صورت‌هایشان باز بوده است ولی وقتی که به بازاری رفتند بر آنان واجب بود که صورت‌هایشان را نیز بپوشانند. (فریدو جدی: ۳، ۳۳۵)

حجاب در ایران باستان

زنان ایران باستان، از زمان مادها دارای حجاب کامل بودند؛ مثل پیراهن بلند و چین‌دار و شلوار و چادر بر روی لباس‌ها؛ این حجاب در دوران سلسله‌های مختلف پارس‌ها (هخامنشیان، اشکانیان و ساسانیان) معمول بوده است بنابراین در زمان زردشت و قبل و بعد از آن زمان زنان ایرانی از حجاب کامل بر خوردار بوده‌اند برابر متون تاریخی در همه آن زمان‌ها پوشاندن موی سر و داشتن لباس بلند و شلوار و چادر رایج بوده است و زنان هر چند با آزادی در محیط بیرون از خانه رفت و آمد می‌کردند و همپای مردان به کار می‌رفتند ولی این امور با حجاب کامل و پرهیز شدید از اختلاط‌های فساد انگیز همراه بوده است. (ماهنامه، ۱۳۸۳: ۲۷۴)

جایگاه فرهنگی پوشش در میان زنان ایران زمین به گونه‌ای بوده که در دوران سلطه کامل شاهان هنگامی که خشایار شاه به ملکه «وشی» دستور داد که بدون حجاب و پوشش به بزم بیاید وی امتناع

نمود واز انجام فرمان پادشاه سرباز زد و بخاطر این سر پیچی به حکم داوران عنوان ملکه ایران را از دست داد. (ماه نامه، پرسمان، ۱۳۸۲:۲۲)

حال به عنوان نمونه به چند سلسله از اقوام ایرانی که قبل از اسلام زندگی می کردند و دارای حجاب و پوشش بودند اشاره کنیم:

الف) حجاب در عهد هخامنشیان

زنان ایرانی در عهد سلسله ای هخامنشی دارای حجاب و پوشش بوده اند در سال ۱۹۰۶ میلادی پروفیسور « رودنکو » باستان شناس روس در مغولستان جنوبی قطعه فرشی به دست آورد که قدیمی ترین گونه قالی در جهان به شمار می رفت چنین به نظر می رسد که این فرش دستبافت در یکی از نقاط ایران که احتمالاً در ولایت فارس است به عنوان هدیه به همراه هدایای دیگر توسط هیأتی به دربار چین ارسال شده است آنچه در فرش مذکور جلب توجه می کند نقوش دو رویه آن است که در یک طرف آن تصویر چند بانو به حالت ایستاده نقش شده است در حالی که سر انداز هایی بر سر دارند طرف دیگر چند بانوی اسب سوار دیده می شود که چادر بر سر دارند شبیه چادرهای زنان کنونی عشایر جنوب. (مجله پاسدار اسلام، ۱۳۸۳: ۳۵)

در این نقوش لباس زنان به رنگ زرد، سرخ، و قهوه ای نشان داده شده است و روی لباس آنها تزیینات دیده می شود؛ این فرش نشان می دهد که زنان آن عهد از پارچه های شتل مانندی که روی سر می انداختند و حالتی شبیه به چادر داشته است استفاده می کرده اند.

ب) حجاب در عهد اشکانیان

زنان در عهد اشکانیان دارای حجاب بودند چنانچه از نقوش و آثاری که بدست آمده است زنان دارای حجاب بوده اند به طوری که علاوه بر اینکه پیراهن های بلند می پوشیدند بر روی آن چادر هم سر می کردند و چادر زنان اشکانی به رنگهای شاد و ارغوانی و یا سفید بوده است.

ج) حجاب در عهد ساسانیان

زنان ایرانی در عهد ساسانیان نیز دارای حجاب کامل بودند؛ چنانچه می نویسند، زنان در عهد ساسانیان چادرهای گشاد و پرچین بر سر می کردند که تا وسط پا می رسیده است نقوش که از بانوان ساسانیان در بشقاب های نقره ای ساخته شده می نمایاند که هر یک از بانوان چادری به خود پیچیده دارند.

ویل دورانت در این باره می نویسد: در زمان ساسانیان افزون بر چادر، پوشش صورت نیز در میان زنان معمول بود در نقشه‌های که از ایران باستان برجا مانده است صورت هیچ زنی دیده نمی شود و نامی از هیچ زنی به نظر نمی رسد. (ویل دورانت، پیشین: ۴۳۴) ” آرتوکرستن سن“ وجود و حضور چادر را در دوره ساسانیان تأیید می کنند. (مجله زن رو ۱۳۸۰: ۱۸۸۰، ۹)

حجاب در هند باستان

در هند مثل ایران قدیم حجاب سختی مرسوم بوده است؛ به عقیده ویل دورانت این پوشش توسط ایرانیان در آنجا آمده است؛ وی می نویسد: رسم حجاب یعنی پرده نشینی و مستوری و انزوای زنان شوهر دار با ایرانیان مسلمان به هند آمده است و از این رو شمال این کشور سخت تر و محکم تر از جنوب بوده است شوهران هندی برای حفظ زنان از دست مسلمانان نظام پرده نشینی را چنان سخت گسترش دادند که زنان نجیب و محترم می توانستند روی خود را فقط به شوهران و پسرانشان نشان دهند و در ملاء عام باید بارو بند رفت و آمد کنند که صورتش را پوشیده دارد حتی پزشک معالج اگر می خواست نبض بیمار را بگیرد زن می بایست پشت پرده بنشیند. (ویل دورانت، پیشین: ۵۶۵)

جواهر لعل ونهرو درباره حجاب هندیها می گوید: متأسفانه این رسم ناپسند کم کم یکی از خصوصیات جامعه اسلامی شد و هند نیز وقتی مسلمانان بدینجا آمدند آن را آموختند. (جواهر: ۱، ۳۲۸)

در میان هندی ها قبل از ظهور اسلام حجاب رایج بوده است چون هند یکی از قدیمی ترین پایگاههای ریاضت بوده است و ارتباط ریاضت و حجاب در این است که اگر زن و مرد با هم معاشر باشند ناخواسته دنبال لذت های دنیوی می روند پیروان فلسفه رهبانیت و ریاضت برای اینکه محیط را کاملاً برای زهد و ریاضت سازگار کنند بین زن و مرد حریم قایل شده اند و برای زن پوشش را وضع کرده اند؛ لذا هندی ها قبل از ظهور اسلام دارای حجاب بوده اند. مرتضی مطهری در این مورد می نویسد: «اگر تمایل به ریاضت و ترک لذت را یکی از علل پدید آمدن حجاب بدانیم باید قبول کنیم که هند از قدیمی ترین ایام حجاب را پذیرفته است زیرا هندی ها از مراکز قدیم ریاضت و پلید شمردن لذتها مادی است.» (مطهری، پیشین: ۲۷)

نتیجه گیری

بررسی وضعیت زنان در ادیان الهی و ادوار تاریخی نشان می دهد که حجاب پوشش کامل زن است که به عنوان حق اجتماعی و تکلیف الهی بیان شده است؛ البته این حکم اختصاص به دین اسلام ندارد؛ بلکه در تمام ادیان الهی این مسأله مهم شمرده شده است و احکام شدیدتر نسبت به آن داشته اند؛ اما دین اسلام که خداوند آن را کاملترین دین دانسته است؛ تنها چارچوب آن را طبق موازن شرعی و قوانین استوار این دین اصلاح کرده است؛ در عصر جاهلیت که فرهنگ بی حجابی رایج بود، تمام ارزش های یک زن به جنسیت آن خلاصه می شد و به عنوان یک کالای مصرفی مورد استفاده قرار می گرفت، جایگاه حرمت و ارزش های مقدس را بی احترامی و بی ارزشی گرفته بود، دین اسلام با تدبیر کامل حجاب را به عنوان تکلیف برای زنان مطرح کرده، و تمام زنان را ملزم به رعایت آن نموده است و هدف آن را احترام و ارزش برای شخص زن بیان نموده است.

منابع

١. آشنائی، محمدعلی، حجاب درادیان الهی، انتشارات اشراق ۱۳۷۳
٢. آملی، محمد تقی، المکاسب والبیع، مؤسسه نشر اسلامی، قم
٣. ابن عربی، ابی بکر محمد بن عبدالله، احکام القرآن، دارالکتاب العلمیه، بیروت ۱۴۰۸
٤. ابن منظور، ابوالفضل، جمال الدین، لسان العرب، نشر ادب حوزة علمیه قم ۱۴۰۵
٥. احمد بن حنبل، مسند احمد، دارصادرات بیروت.
٦. احمد زادی، طاهر، قاموس المحيط، دارالکتب العلمیه ۱۳۹۹
٧. الهی، دکتر حکیم، زن و آزادی، دفتر نشریات حکیم الهی، چاپ دوم.
٨. بخاری، ابی عبدالله محمد بن اسماعیل، صحیح بخاری، داراحیاء التراث العربی، بیروت
٩. بیضاوی، ابو عمر بن محمد، تفسیر بیضاوی، دارالفکر بیروت ۱۴۱۶
١٠. حر عاملی، محمد بن حسین، وسائل الشیعه، مؤسسه آل اللبیت ۱۴۰۹
١١. حقی، اسماعیل، تفسیر روح البیان، داراحیاء تراث العربی بیروت
١٢. حکیم، سید محسن، مستمسک العروة الوثقی، کتابخانه مرعشی نجفی ۱۴۰۴
١٣. حلبی، علی بن زهره، غنیة النزوع، مؤسسه امام صادق (ع) قم ۱۴۱۷
١٤. حلّی، جمال الدین حسن بن یوسف، تذکرة الفقهاء، مکتبه الرضویه، قم
١٥. دهخدا، علی اکبر، لغتنامه دهخدا، دانشگاه تهران ۱۳۷۳
١٦. دمشقی، اسماعیل بن کثیر، تفسیر القرآن العظیم، مکتبه التوفیقیه قاهره
١٧. رازی، ابوالفتح، تفسیر روح الجنان، انتشارات اسلامی ۱۳۵۸ ق
١٨. راغب اصفهانی، المفردات فی غرایب القرآن، مکتبه المرتضویه، تهران
١٩. رساله اول پولس، رسول به قرن تیان، دارالسلطنه لندن ۱۹۲۰ م
٢٠. زبیدی حنیفی، محب الدین، تاج العروس، دارالفکر، بیروت ۱۴۱۴ ق
٢١. زحیلی، وهبه، تفسیر المنیر، دارالفکر، دمشق ۱۴۱۱ ق
٢٢. زمخشری، جارالله محمود بن عمر، تفسیر کشاف، مطبعه عامره، قاهره ۱۳۰۸ ق
٢٣. شرتونی، سعید الخوری، اقرب الموارد، مؤسسه النصر
٢٤. شهید اول، شمس الدین محمد بن مکی عاملی، القواعد والفوائد، المفید قم
٢٥. صابونی، محمدعلی، رواعی البیان تفسیر آیات الاحکام، العرفان، بیروت ۱۴۰۷
٢٦. طباطبائی، محمد حسین، تفسیر المیزان، بنیادی فکری علامه، ۱۳۶۷